

КОНЦЕПЦІЯ АКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Розглядаються методологічні основи формування концепції активної організації виробництва. Обґрунтовується об'єктивна необхідність переходу від механістичної концепції виробництва до активної. Викладені принципи активної організації виробництва

Постановка проблеми. У сучасній світовій економіці здійснюється перехід від індустріальної моделі виробництва до інноваційно-інвестиційної. Це в свою чергу вимагає радикальної заміни механістичної концепції організації виробництва, яка характерна для індустріальної моделі виробництва, більш прогресивною. Для інноваційно-інвестиційної моделі необхідна така організація виробництва, яка давала б змогу людині організувати роботу машин. Тому виникає завдання розробки нової концепції організації виробництва з метою ліквідації дисбалансу між рівнем технологічних процесів і рівнем організації виробництва.

Сучасний стан проблеми і аналіз останніх публікацій. Дослідження показали, що на практиці виключно застосовується механістична концепція виробництва, що призводить до сповільнення впровадження інноваційно-інвестиційної моделі виробництва. В зв'язку з цим необхідно розвивати дослідження нової концепції виробництва [1-3].

Загалом, в зв'язку з відсутністю публікацій, присвячених удосконаленню діючої системи організації виробництва, можна зробити висновок про актуальність теми статті та важливість розширення меж наукових пошуків задля формування практичних рекомендацій щодо удосконалення організації виробництва при впровадженні інноваційних технологій.

Мета дослідження полягає у висвітленні змісту та специфіки концепції активної організації виробництва.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням економіки України в умовах ринкових відносин є підвищення конкурентоспроможності виробництва, переведення його на інтенсивний шлях розвитку, впровадження протизатратних методів господарювання. В цих умовах організація виробництва, праці і управління повинна стати більш активною і оперативною. В умовах ринкових відносин організація є найбільш важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності

виробництва і відкриває практично необмежені резерви росту ефективності. Чим вищий рівень організації, тим ефективніше використовуються виробничі ресурси, що знижує відносну і абсолютну потребу в традиційних ресурсах виробництва.

Для того, щоб система ринкового механізму краще "працювала", необхідне активне організаційне втручання у виробництво. Іншими словами, треба підсилювати роль організаційних процесів, активізувати весь їх хід. Формуванню ринкових відносин на базі прогресивної організації необхідно відвести особливу роль, оскільки існуюча система організації виявилась неспроможною реалізувати нові виробничі можливості в умовах ринку. В результаті – сповільнене формування ринкових відносин, випуск неконкурентоспроможної продукції, спад виробництва, інфляція, зниження життєвих стандартів. Низький рівень організації призвів до того, що виробництво продовжує залишатись затратним, набуваючи риси механізму гальмування на шляху розвитку ринкових відносин. Аналіз ефективності використання технічних ресурсів на промислових підприємствах показує, що при існуючій організації виробництва, праці і управління неможливий подальший технічний прогрес, а величезний потенціал, закладений в сучасних засобах праці, не може навіть відшкодувати витрат на її виробництво. Недостатня увага питанням організації призвела до того, що науково-технічний прогрес перетворився в удорожчуючий фактор виробництва. Про це свідчить той факт, що фондівіддача промислового виробництва за останні роки знизилась, що обумовило аналогічне зниження продуктивності праці. На виробництво одиниці продукції в Україні витрачається більше праці, сировини і енергії, ніж в інших промислово розвинутих країнах (табл. 1.2).

Таблиця 1. Витрати ресурсів на виробництво одиниці промислової продукції в 2007р. в процентах

Країна	Паливо та електроенергія	Матеріали	Праця	Основні фонди
США	100,0	100,0	100,0	100,0
Японія	64,5	90,5	120,5	100,5
Німеччина	82,5	105,5	162,5	125,0
Франція	70,0	100,0	170,0	137,5
Англія	70,5	115,0	178,5	137,5
Італія	64,5	95,5	191,5	150,5
Росія	300,0	225,0	385,0	190,0
Україна	320,0	250,0	400,0	260,0

Таблиця 2. Витрати на випуск продукції вартістю 100 доларів в доларах (розраховано за паритетами купівельної спроможності валют) в 2007р.

Країна	Паливо та електроенергія	Матеріали	Заробітна плата	Амортизація	Разом
США	8,5	56,5	24,0	4,0	93,0
Японія	5,5	51,0	29,0	4,0	89,5
Німеччина	7,0	59,5	39,0	5,0	110,5
Франція	6,0	56,5	41,0	5,5	109,0
Англія	6,0	65,0	45,0	5,5	121,5
Італія	5,5	54,0	46,0	6,0	111,5
Росія	25,0	127,5	93,0	7,5	253,0
Україна	27,0	141,5	96,3	10,3	275,1

В основу організації виробництва і праці, що застосовується в теперішній час, покладена механістична концепція. Основний недолік механістичної

концепції полягає в тому, що при ній машини "організують" працю людей. Наслідком цього стало те, що в складному процесі взаємодії людини і машини

центральне місце належить машині, а людина є ніби додатковим елементом. Механістична концепція організації виробництва була допустимою в період планово-командної системи управління. Але вона абсолютно безперспективна в умовах ринкової економіки при переході на інтенсивний шлях розвитку. Існуюча жорстка організація виробництва, праці і управління вичерпала свої можливості і перетворюється на гальмо розвитку виробничих сил суспільства, позначила межі зростання ефективності, наблизилась до своєї межі.

Значним недоліком механістичної організації виробництва і праці є те, що вона не дає змоги повністю розкритися можливостям працівників. Рівень розкриття можливостей людини при механістичній організації виробництва і праці в середньому складає 10-15 %, що є абсолютно неприйнятним в умовах ринкової конкурентної економіки. Водночас за експертними оцінками американських спеціалістів рівень розкриття можливостей працівників в США складає 65-75 %, а в Японії досягає 75-80 %.

Ринковим відносинам життєво необхідний якийсь принципово новий шлях в організації виробництва, необхідно здійснити щось якісно нове в цій області.

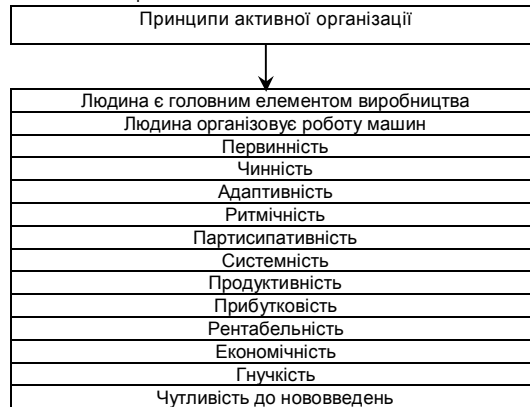

Рис. 1. Принципи активної організації виробництва, праці і управління

На відміну від механістичної концепції, де організацію праці людей визначають машини в концепції активної організації людина здійснює організацію технічних систем, організація стає первинною ланкою виробництва, людина є ведучим елементом виробництва. Концепція активної організації дозволяє найкращим чином поєднати техніку і людей у виробничому процесі і на цій основі добитись стабілізації економіки України, а також суттєвого підвищення її ефективності. Підвищення ефективності взаємодії в єдиному процесі людини і машини – велика наукова технічна і соціальна проблема, яка може бути успішно вирішена на основі принципів активної організації виробництва і управління. Не дотримуватись цих принципів – значить прирікати себе на відсталість, знижувати рівень використання виробничих ресурсів, здійснювати виробництво в неоптимальному режимі.

Не можна поєднати гнучке, мобільне виробництво з жорсткою системою його організації, суворою ієрархією в організації управління процесом створення матеріальних цінностей. Сучасний рівень розвитку виробничих сил диктує основний принцип виробничих відносин: організація повинна спиратись на максимально можливу демократію, вільне обговорення проблем, участь кожного у виробленні рішень (партисипативність). Це, в свою чергу, передбачає організацію самоврядування – перш за все, на рівні групи, ланки, бригади. Питання набуває особливої актуальності ще й тому, що сама потреба в праці зазнає змін: праця в умовах ринку є головним джерелом існування людини. Концепція активної організації дозволяє перетворити працю в засіб самореалізації особи, зробити її все більш змістовною. В

Сучасній ринковій економіці необхідна концепція активної організації виробництва, праці і управління, в центрі якої повинна стояти людина з її знаннями і вміннями. Людина повинна визначати роботу машин і бути головним і ведучим елементом виробництва. Втягнення кожного робітника в управління виробничим процесом, опора на нього як на головний, найбільш ефективний елемент розвитку виробництва є необхідною умовою формування ринкового механізму. Таким чином, в умовах переходу до ринкової економіки одним з головних завдань стає формування нової концепції організації виробництва, праці і управління.

В основі концепції активної організації лежать такі принципи: головним і найбільш ефективним елементом виробництва є людина; людина організовує роботу технічних систем; продуктивність; прибутковість; економічність; систематичність; адаптивність; якість трудового життя; партисипативність; цілеспрямованість; чутливість до нововведень (рис.1).

сучасних умовах головним елементом є група. Саме в групі наявні найбільші можливості для швидкого перерозподілу завдань і особистої участі кожного в удосконаленні організації виробництва, тут найбільш ймовірний справедливий розподіл благ. Тут найбільш конкретна, очищена від "обвезлих" відповідальність. Невипадково, що ефективність японських гуртків якості оцінюється більш, ніж в 10 млрд. доларів в рік. Цей досвід набув поширення в 50 країнах світу, в тому числі і в Україні. Закордонний досвід свідчить про те, що в гуртках якості вперше були реалізовані окремі принципи активної організації виробництва, праці і управління. Концепція активної організації повинна бути органічним елементом ринкових відносин. Саме в ній зосереджені основні резерви підвищення ефективності виробництва, створюються об'єктивні підстави для саморозвитку і самовдосконалення працівника.

Головне завдання активної організації – створити умови для зацікавленості працівників у використанні потенційних можливостей виробництва для одночасного зростання результатів (підвищення конкурентоспроможності, збільшення кількості і якості продукції, що випускається, ритмічності і комплектна поставка її споживачу, сервісне обслуговування та ін.) і зниженні затрат всіх ресурсів виробництва, які отримують вираз в таких показниках, як трудоємкість, фондоємкість, зарплатоємкість продукції та ін., тобто забезпечення максимізації кінцевих результатів.

Таким чином, в умовах ринкової економіки необхідно орієнтуватися на широке застосування концепції активної організації, яка є основою формування ринкових відносин,

переходу на інтенсивний шлях розвитку, створення протизатратного господарського механізму.

Для практичної реалізації концепції активної організації доцільно на підприємствах створити відділ організації виробництва, праці і управління та ввести посаду заступника директора з організації виробництва, праці і управління.

Активна організація повинна розвивати можливості самоврядування і самовдосконалення, спрямованих, в першу чергу, на широке застосування на всіх рівнях управління нових високоефективних методів організації виробництва і праці, які дають можливість: а) активізувати системний пошук конкретних можливостей реального підвищення ефективності виробництва і здійснити швидко практичну реалізацію виявлених можливостей; б) усунути перешкоди, що виникають і які затруднюють і сповільнюють виконання робіт, спрямованих на реальне підвищення ефективності виробництва; в) підвищити ефективність системи планування виробництва, що орієнтується на здійснення робіт по значному підвищенню продуктивності праці, покращенню якості продукції, зниженню її собівартості; г) вводити в дію потужні матеріальні і моральні стимули, які дозволяють підвищити темпи пошуку нових резервів виробництва; д) створити умови, при яких кожен керівник виходив би з того, що його найважливішим завданням є організація активного пошуку реальних можливостей підвищення ефективності виробництва.

Економічна і політична обстановка в Україні не сприяє вкладенню в промисловість ні вагомим власних, ні іноземних капіталів. Своїх грошей більшості підприємств на докорінну реконструкцію теж не вистачає – дають знати низька рентабельність і високі податки. Високі процентні ставки є практично заперечним рівнем кредитів на виробничі інвестиції. Водночас підвищення рівня виробництва за рахунок виявлення і втягнення внутрішніх резервів інтенсифікації роботи діючих підприємств можна розглядати як самостійний напрямок разом з традиційними шляхами розвитку – новим будівництвом і реконструкцією. По суті, мова йде про підвищення ефективності діючих виробництв без притягнення значних ресурсів зовні. Знаходження і використання внутрішніх резервів повинно стати одним з основних завдань підприємств, яке може бути реалізовано з допомогою концепції активної організації виробництва, праці і управління.

Свого часу підприємствам зверху регулярно доводились завдання по зниженню собівартості, підвищенню продуктивності праці, економії електроенергії, технічного прогресу, вироблялись стимули для їх виконання. Але реальної внутрішньої мотивації для активної діяльності по цих напрямках у підприємств не було.

Господарський механізм з тих пір помінявся: з'явилися нові форми власності, значна частина підприємств приватизована. Але якщо раніше під натиском зверху проводились хоча б якісь заходи щодо економії матеріальних ресурсів, підвищення продуктивності праці і т.п., то в останні роки все це забуто: навіщо економити ресурси і знижувати собівартість на декілька відсотків, якщо можна підняти ціни у декілька разів?

Проте у міру наближення масштабів і структури внутрішніх цін до світових простір для таких маневрів все більше звужується, і підприємства не знаходять збуту для

своєї продукції. Єдиний вихід - використання внутрішніх резервів виробництва. Альтернативою для багатьох підприємств стане банкрутство.

Для підвищення ефективності виробництва підприємствам необхідно вдосконалювати організацію виробництва, праці і управління. Аналіз роботи промислових підприємств показує, що організація виробництва, праці і управління як ключовий елемент народного господарства ще не знайшла свого місця в народногосподарському балансі. В системі звітності організація виробництва проходить як одна з позицій розділу технічного прогресу. Немає достатньо повної системи планових і звітних показників рівня організації виробництва. У зв'язку з цим доцільно ввести на підприємствах оцінку рівня організації виробництва, праці і управління. За основний показник рівня організації виробництва і праці рекомендується прийняти рентабельність робочого місця, бригади, дільниці, цеху, підприємства:

$$P = \frac{\Pi}{3\phi} \cdot 100 \quad (1)$$

де P – рентабельність робочого місця, бригади, дільниці, цеху, підприємства;

Π – прибуток, отриманий на робочому місці, в бригаді, дільниці, цеху, підприємстві;

3ϕ – затрати на функціонування робочого місця, бригади, дільниці, цеху, підприємства.

Іншими показниками рівня організації виробництва, праці і управління рекомендуються: ритмічність, фондодідача, швидкість проходження виробничого процесу, фактичний фонд робочого часу, продуктивність праці.

Для комплексного вирішення проблеми конкурентоспроможності промислового виробництва на підприємствах необхідно створювати відділи управління ефективністю виробництва.

Кафедрою економіки Житомирського державного технологічного університету протягом довготривалого періоду велись роботи з аналізу резервів виробництва, дослідження можливостей їх використання, визначення безінвестиційних факторів підвищення ефективності виробництва. Проведені дослідження дали можливість вирішити завдання пошуку резервів і вибору ефективної стратегії для підприємств машинобудівного комплексу.

Поточні резерви пов'язані з можливістю покращення роботи підприємств шляхом впровадження соціально-економічних заходів.

Оперативні резерви передбачають можливість покращення роботи підприємств в результаті удосконалення організації виробництва.

Перспективні резерви пов'язані з докорінними змінами в техніці, технології та управлінні виробництвом.

Виконані дослідження показали, що одним із найбільш раціональних шляхів забезпечення конкурентоспроможності виробничих підприємств та закріплення на ринках збуту є використання внутрішньовиробничих резервів. При розробці програми використання резервів виробництва необхідно, в першу чергу, враховувати структуру витрат по стадіях життєвого циклу вироблюваної продукції. В табл. 3 наведена структура виробничих витрат по стадіях життєвого циклу виробів машинобудівних підприємств.

Таблиця 3. Структура витрат по стадіях життєвого циклу виробів машинобудівних підприємств Житомирської області

Стадія життєвого циклу виробів	Питома вага витрат на кожній стадії в сумарних витратах, %	Вплив даної стадії на сумарні витрати, %
1. Створення виробу	1-6	60-80
2. Виробництво виробу	40-45	5-10
3. Доведення до виробничого споживання	5-12	1-5
4. Експлуатація (виробниче споживання)	40-55	15-25

Дані табл. 3 показують, що основні витрати формуються на самих ранніх стадіях життєвого циклу виробів (від 60% до 80%). А на практиці головна увага приділяється роботі по зниженню витрат на стадії виробництва виробу, де витрати складають 5-10%.

Дослідження показали, що найбільші можливості зниження витрат можуть бути досягнуті за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, питома вага яких в собівартості промислових виробів складає більше 60%.

Зниження витрат виробництва тісно пов'язане з підвищенням ефективності використання трудових і технічних ресурсів, підвищенням якості продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні основною умовою забезпечення конкурентоспроможності та економічної стійкості промислових підприємств є перехід до інноваційно-інвестиційної моделі виробництва. Виходячи з пріоритету цієї моделі виробництва, необхідно забезпечити відповідний рівень організації

виробництва, що сприятиме підвищенню ефективності використання виробничих ресурсів.

Список використаної літератури:

1. *Зайцев Н.Л.* Экономика организации/Н.Л. Зайцев. – М.: Экзамен, 2000. 2. *Фатхутдинов Р.А.* Организация производства: ученик / Р.А.Фатхутдинов. – М.:ИНФРА – М, 2000, – 672 с. 3. *Циглик І.І.* Економіка й організація виробництва (навчальний посібник у схемах, формулах і таблицях) / І.І. Циглик, О.І. Мозіль, Н.В. Кірдякіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 176 с.

ПИСАРЕНКО Б.А. – кандидат технічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету

ПРОЦЕНКО Н.Б. – кандидат економічних наук, доцент Житомирського державного технологічного університету